

به نام خدا

نظریه زبان‌ها و ماشین‌ها- بهار ۱۴۰۱

پاسخ تمرین شماره 10

دستیار آموزشی این مجموعه: صبا شهسواری

sabashahsavari@ut.ac.ir

تاریخ تحویل :

1) گزاره‌های زیر را اثبات یا نفی کنید.

- الف) اگر زبان یک ماشین تورینگ تصمیم پذیر باشد، آن ماشین حتما توقف پذیر است.
ب) اگر زبان A تصمیم پذیر باشد و $B \subseteq A$ باشد، آن گاه B نیز تصمیم پذیر است.

پاسخ

الف) این جمله غلط است. برای مثال ماشین تورینگ M را در نظر بگیرید که روی هر ورودی بی نهایت حلقه می زند. زبان این ماشین تورینگ $L = \emptyset$ است. بدیهی است که این زبان تصمیم پذیر است (یک ماشین تورینگ که هر ورودی را رد میکند می تواند L را decide کند). اما ماشین M هیچ وقت متوقف نمی شود.

ب) این جمله غلط است. می توان $A = \Sigma^*$ در نظر گرفت که یک زبان تصمیم پذیر است. اما هر زبان دیگری زیر مجموعه این زبان است و می دانیم برخی از زبان ها تصمیم ناپذیر هستند. برای مثال می توان زبان B را مسیله برابر بودن زبان دو CFG در نظر گرفت که قبلا ثابت کردیم تصمیم ناپذیر است.

2) زبان L شامل تمام گرامرهای خطی راستی می شود که رشته هایی را که در آن ها زوجیت تعداد a و b برابر است، می پذیرند. ثابت کنید L تصمیم پذیر است. ($\Sigma = \{a, b\}$)

پاسخ

ابتدا گرامر خطی راست را به DFA تبدیل می کنیم. برای ساخت DFA، ابتدا به ازای هر variable یک state تعریف می کنیم. سپس برای هر production rule یک یال می سازیم به طوری که کاراکترهای آن را روی یال و variable بعدی را state مقصد در نظر می گیریم. در صورتی که بیش از یک کاراکتر در production rule بود، یک سری state میانی تعریف می کنیم. و اگر هیچ variable ای در سمت راست production rule نداشته باشیم، به state پایانی می رویم. این DFA را a می نامیم.

حال باید برای چک کردن برابر بودن زوجیت تعداد 0 و 1 ها یک DFA بسازیم. فرض کنید اسم این DFA را b بگذاریم.

می‌دانیم برای محاسبه اشتراک دو DFA یک الگوریتم پایان پذیر وجود دارد. پس حاصل $a \cap \bar{b}$ را حساب کرده و c می‌نامیم. اگر زبان c تهی باشد زبان L پذیرفته می‌شود و در غیراین صورت رد می‌شود. از آن جا که تمام عملیات‌های محاسبه اشتراک، مکمل و بررسی تهی بودن زبان یک DFA، پایان پذیر هستند پس الگوریتم فوق برای تصمیم‌گیری درباره L حتماً خاتمه پیدا می‌کند.

3) تصمیم‌پذیری زبان زیر را بررسی کنید.

$$L = \{ \langle A, B, C \rangle \mid A, B, C \text{ are DFAs over the same alphabet } \Sigma, \text{ and } L(A) = L(B) \cap L(C) \}$$

پاسخ

می‌دانیم $L(A) = L(B) \cap L(C)$ به این معناست که $L(A) \subseteq (L(B) \cap L(C))$ و $(L(B) \cap L(C)) \subseteq L(A)$

این دو حالت را جداگانه بررسی می‌کنیم. (همچنین می‌دانیم $L(A) \subseteq (L(B) \cap L(C))$ معادل است با این‌که اشتراک مکمل $(L(B) \cap L(C))$ و $L(A)$ تهی باشد)

برای تصمیم‌گیری این زبان از الگوریتم زیر استفاده می‌کنیم:

1. ابتدا چک می‌کنیم که A, B, C هر سه DFA باشند و اگر نباشند L را reject می‌کنیم.
2. می‌دانیم می‌توان با الگوریتم پایان پذیر DFA حاصل از اشتراک دو DFA را تشکیل داد. این DFA را D می‌نامیم. $L(D) = L(B) \cap L(C)$
3. می‌دانیم الگوریتم‌های محاسبه مکمل و تهی بودن DFA پایان پذیر هستند. مکمل D را می‌سازیم و آن را E می‌نامیم. $L(F) = L(A) \cap L(E)$
4. DFA اشتراک A و E را می‌سازیم. $L(F) = L(A) \cap L(E)$
5. اگر زبان F تهی نباشد به این معناست که $L(A) \not\subseteq (L(B) \cap L(C))$ پس L را reject می‌کنیم.
6. برای بررسی حالت دوم ابتدا A را مکمل می‌کنیم و سپس DFA اشتراک آن را با D می‌سازیم و آن را G می‌نامیم.
7. اگر زبان G تهی نباشد L را رد می‌کنیم و در غیر این صورت accept می‌کنیم.

4) فرض کنید L یک زبان تصمیم‌پذیر است. نشان دهید 'L تصمیم‌پذیر است.

$$L' = \{w \in \Sigma^* \mid xw \in L \wedge wy \notin L\}$$

پاسخ

L یک زبان تصمیم‌پذیر است پس یک ماشین تورینگ مانند M وجود دارد که آن را `decide` می‌کند. برای اثبات تصمیم‌پذیر بودن L' ، ماشین تورینگ M' را به شکل زیر طراحی می‌کنیم:

ماشین M' دو نوار دارد. در ابتدا ورودی w را از روی نوار ۱ به روی نوار ۲ کپی می‌کند. سپس رشته x را در نوار ۱ و قبل از رشته w می‌نویسد و رشته y را در نوار ۲ و بعد از w می‌نویسد و در نهایت `head` نوار ۱ را در ابتدای رشته xw و `head` نوار ۲ را در ابتدای رشته wy قرار می‌دهد. حال ماشین M را روی این دو نوار اجرا می‌کنیم. ماشین M' رشته w را می‌پذیرد اگر ماشین M رشته xw را بپذیرد و رشته yw را رد کند و در غیر این صورت آن را رد می‌کند.

(5) زبان L شامل زوج‌های $\langle G, B \rangle$ است که در آن G یک گرامر مستقل از متن و B یک متغیر در آن است به طوری که رشته‌ای مانند w در $L(G)$ وجود دارد که B در تمام اشتقاق‌های ممکن برای آن استفاده می‌شود. ثابت کنید L یک زبان **turing-recognizable** است.

پاسخ

ماشین تورینگ M که یک recognizer برای این زبان است را می‌سازیم.
 ماشین M برای ورودی $\langle G, B \rangle$ به صورت زیر عمل می‌کند:
 ۱- گرامر مستقل از متن $G \setminus B$ را با حذف کردن متغیر B از تمام قاعده‌های G می‌سازیم.
 ۲- یک **decider** برای A_{CFG} می‌سازیم. (زبان A_{CFG} شامل زوج‌های $\langle G, w \rangle$ است که در آن G یک گرامر مستقل از متن است که رشته w را تولید می‌کند. تصمیم‌پذیر بودن این زبان در کلاس اثبات شده است.)
 ۳- به ازای هر رشته w که $\langle G, w \rangle \in A_{CFG}$ است، اگر $\langle G \setminus B, w \rangle \notin A_{CFG}$ ورودی پذیرفته می‌شود. در غیر این صورت سراغ رشته بعدی می‌رویم.
 ۴- اگر تمام رشته‌های $L(G)$ را بررسی کردیم و هیچ‌کدام پذیرفته نشد، ورودی را رد می‌کنیم.

زبان $L(G \setminus B)$ فقط شامل رشته‌های $w \in L(G)$ می‌شود که در اشتقاق‌های آن‌ها از B استفاده نمی‌شود. اگر رشته‌ای مانند w وجود داشته باشد که عضو $L(G)$ باشد ولی عضو $L(G \setminus B)$ نباشد می‌توان نتیجه گرفت که B در تمام اشتقاق‌های w وجود دارد و توسط ماشین M پذیرفته می‌شود. اگر چنین رشته‌ای وجود نداشته باشد آن‌گاه $L(G) = L(G \setminus B)$ خواهد بود و در صورتی که زبان $L(G)$ بی‌نهایت باشد ماشین M در حلقه می‌افتد و در غیر این صورت ورودی را رد می‌کند. پس ماشین M یک recognizer برای زبان L است.

(6) فرض کنید می‌دانیم L_1 یک زبان تصمیم‌پذیر است. اگر زبان L_2 از تمام رشته‌هایی تشکیل شده باشد که پیشوندی از رشته‌های موجود در L_1 هستند، نشان دهید L_1 یک زبان **turing-recognizable** است.

پاسخ

فرض کنید ماشین تورینگ M زبان L_1 را **decide** می‌کند. ماشین تورینگ N را به شکل زیر تعریف می‌کنیم:

On input x

1. Let $s_1, s_2, \dots$ be all the strings over Σ

2. For $i = 1, 2, 3, \dots$

3. Run M on xs_i

4. If M accepts, then accept. If M rejects, then go to the next i .

ماشین N یا رشته ورودی x را می‌پذیرد یا این که همیشه در **loop** باقی‌می‌ماند پس می‌توان گفت ماشین N زبان L_2 را **recognize** می‌کند.

(7) (امتیازی) تصمیم‌پذیری زبان زیر را بررسی کنید.

زبان L روی الفبای $\{a\}$ تعریف شده و رشته ورودی را به شرطی می‌پذیرد که وقتی تعداد کاراکترهای آن را به شکل باینری نمایش می‌دهیم، تعداد **1** ها فرد باشد. (برای مثال رشته **aa** پذیرفته می‌شود چون نمایش باینری تعداد کاراکترهای آن **10** است که تعداد فرد **1** دارد اما **aaaaa** رد می‌شود چون نمایش باینری تعداد کاراکترهای آن **101** است که تعداد زوج **1** دارد.)

پاسخ

این زبان تصمیم‌پذیر است. ماشین تورینگ N را به شکل زیر تعریف می‌کنیم. این ماشین زبان L را می‌پذیرد و همواره متوقف می‌شود.

ماشین N باید ابتدا طول رشته ورودی را به نمایش باینری تبدیل کند و سپس، زوجیت تعداد **1** های آن را بررسی کند. برای تبدیل به نمایش باینری، فرض کنید ماشین تورینگ دو نواره باشد (می‌دانیم ماشین تورینگ چند نواره با ماشین تورینگ استاندارد هم‌ارز است). اگر رشته اولیه را روی نوار اول داشته باشیم، هر بار از سمت چپ رشته ورودی به سمت راست حرکت کرده و به ازای هر دو **a** که ببینیم، به جای دومی **b** می‌گذاریم. در صورتی که بعد از یک **a** **blank** باشد، تعداد **a** ها فرد بوده و روی نوار پایینی **1** را می‌نویسیم و یک خانه چپ می‌رویم. در غیر این صورت **0** می‌نویسیم و یک خانه چپ می‌رویم. سپس دوباره **head** را به سمت چپ رشته ورودی می‌بریم (انقدر چپ می‌رویم تا به جای **a** و **blank**، **b** ببینیم). و دوباره این عملیات را انجام می‌دهیم. (در انجام این عملیات، **b** ها را نادیده می‌گیریم). هنگامی کار تمام می‌شود که در یک دور پیمایش رشته، هیچ **a** ای دیده نشود. در نهایت در نوار دوم، نمایش باینری تعداد **a** ها ساخته شده است. حال باید یک **DFA** برای تشخیص زوج یا فرد بودن تعداد **1** های این رشته بسازیم. دو **state** برای زوج بودن و فرد بودن تعداد **1** ها در نظر می‌گیریم. از **state** زوج بودن شروع کرده، روی رشته حرکت کرده و هر بار **1** می‌بینیم **state** خود را بین این دو عوض می‌کنیم. در نهایت وقتی رشته باینری تمام شد، در صورتی که روی **state** فرد بودیم، رشته را می‌پذیریم و در غیر این صورت رد می‌کنیم. این ماشین زبان L را می‌پذیرد و حتما در انتهای رشته متوقف می‌شود.